

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ TÜRK BASINI VE FEYZ-İ HÜRRİYET GAZETESİ*

*Yavuz Sinan ULU***

ÖZET

24 Temmuz 1908'de ilan edilen İkinci Meşrutiyet, süreli yayınların kontrol mekanizmasından yoksun, özgür bir ortamda çıkmasını sağlamıştır. Bu özgür ortam hiçbir dönemde olmadığı kadar fazla sayıda gazete ve derginin yayımlanmasına zemin hazırlamıştır. Feyz-i Hürriyet bu süreli yayınlardan biridir ve İkinci Meşrutiyet dönemi Türk basınına temsil gücüne sahiptir. Feyz-i Hürriyet, 18 Ağustos - 17 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1326 (1908) tarihleri arasında Vicdânî'nin çabalarıyla 26 sayı yayımlanabilmiş bütünüyle siyasî bir yayın organıdır. Vicdânî'nin yanı sıra Ali Sâcî, Nabluslu Vecihî, Ahmed Sıdkî gazetede makalelerini yayımlayan önemli yazarlardandır. Feyz-i Hürriyet, İkinci Meşrutiyet'in o coşkulu hürriyet heyecanının yaşandığı bir dönemde yayım hayatına başlamış ve Millet Meclisi'nin gerekliliğini, Sultan II. Abdülhamit aleyhtarlığını ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığı vurgulayan yazılarıyla dikkat çekmiştir. Feyz-i Hürriyet yalnızca İstanbul'daki siyasetle ilgilenmemiş, çeşitli problemler doğuran Kürt meselesini de Ali Sâcî'nin makaleleri vasıtasıyla sayfalarına taşımıştır. Feyz-i Hürriyet, İkinci Meşrutiyet dönemi siyasetini çeşitli yönlerde değerlendirmiş, o dönem süreli yayınlarına dair bir bakış açısı kazandıracak bir yayın organıdır. Çalışmamız Feyz-i Hürriyet gazetesinin tanıtımını, II. Meşrutiyet dönemi Türk basını içerisindeki yeri ve önemini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Böylece Feyz-i Hürriyet gazetesinin ne tür bir algı ve gayeyle çıkartıldığının, ortaya koyduğu vizyonun, mevcut meselelere karşı savunduğu çözüm önerilerinin, dönemin siyasi ve sosyal arka planının geniş kapsamlı olarak izlenebileceğini umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Feyz-i Hürriyet, gazete, siyaset, II. Meşrutiyet dönemi, Sultan II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki Cemiyeti

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Ardahan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Yeni Türk Edebiyatı, El-mek: yavuzsinanulu@ardahan.edu.tr

TURKISH PRESS IN THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD AND FEYZ-I HÜRRIYET NEWSPAPER

ABSTRACT

Declared in July 24, 1928 The Second Constitutional Monarchy led to press periodicals in free environment which was deprived of control mechanism. This free environment paved the way for publishing a great number of newspaper and journal as being in any period. Feyz-i Hürriyet is one of the this periodicals and it represents Turkish press in The Second Constitutional Monarchy period. Feyz-i Hürriyet, published in 26 numbers between 18 August - 17 Teşrin-i sâni (November) 1326 (1908) by Vicdânî's efforts, is a completely political publication. In addition to Vicdânî; Ali Sâcit, Nabluslu Vecihî, Ahmed Sıdkî are important writers of Feyz-i Hürriyet. It started broadcasting when was lived the excitement of freedom, and attracted attention with article which emphasized the necessity of the National Assembly, Sultan Abdülhamit II opposition and İttihat ve Terakki proximity. Feyz-i Hürriyet not only interested in politics in İstanbul, but also dealt Kurdish issue which has caused various problems, by Ali Sâcit's articles. Feyz-i Hürriyet evaluated the politics of The Second Constitutional Monarchy Period in terms of various aspects, and is publication which will give perspective regarding the periodicals of that era. Our study aims introducing of Feyz-i Hürriyet and determining its the place and importance in Turkish Press in The Second Constitutional Monarchy Period. Thus, in this manner, we hope that it will be possible to trace of perception and purpose of Feyz-i Hürriyet's publishing, revealed vision, solution suggestions that defend for current issues, political and social background of the period with a much broader perspective.

Key Words: Feyz-i Hürriyet, newspaper, politics, The Second Constitutional Monarchy Period, Sultan Abdülhamit II, İttihat ve Terakki

1. Giriş

1.1. II. Meşrutiyet Dönemi Basını

Sürelî yayınlar geçmişi günümüze taşıyan, toplumların değişim ve dönüşüm süreçlerini en iyi şekilde yansıtan, yayımlandıkları dönemin zihniyetini göstermesi açısından oldukça önemli işleve sahip vesikalardır. "Bir milletin kimliğini oluşturan ve yaşatan unsurların başında o milletin kültürünü, geleneğini, bilim anlayışını edebiyat ve sanat zevkini yansıtan yazılı eserleri gelir." (Polat-Okuyucu, 2008: 618). Sürelî yayınlar bu bağlamda değerlendirilebilecek kaynaklardır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi siyasî, fikrî, edebî ve daha birçok açıdan bir dönüm noktası olmuştur. O sebeple böyle bir gelişmenin Türk tarihi ve sosyal yaşamında etkisi büyüktür. Böylesine bir mevzunun, kaynağını toplumsal dinamikten alan sürelî yayınları etkilememesi mümkün değildir.

II. Meşrutiyet'in ilanı Sultan II. Abdülhamit döneminde azalan sürelî yayınların sayısının artmasına sebebiyet vermiştir. "Bu canlılığın yapıcı ve yönlendirici sebebi, toplumun topyekûn kabullendiği çok partili parlamenter demokratik hayattır. Basını sıkı bir biçimde denetleyen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014*

idareden, adeta hiçbir kısıtlayıcılığı bulunmayan bir döneme geçilmesi; siyasî, ticarî, edebî gayret sahipleri yanında tamamen amatör/heveskâr hislerle davrananları da cesaretlendirmiştir." (Polat, 2005:19) Biraz mübalağalı olarak ifade edecek olursak okur sayısı kadar süreli yayın vardır. Bunun sebeplerini şu dört maddede özetleyebiliriz:

1. Dönemin siyasi şartları.
2. Kağıdın gelişimi ve kalitesinin yükselmesi.
3. Basın özgürlüğü.
4. Örgütlü toplum yapısının oluşumu.

Sultan II. Abdülhamit döneminde çıkan süreli yayınlar siyasetten uzak, içtimaî, ahlâkî unsurları ele alan yayınlardı. II. Meşrutiyet dönemi basınının ise en önemli özelliği süreli yayınların çoğunun siyasî bir nitelik taşımasıdır. "Siyasal çalkantılar içerisinde çeşitli görüşler basına yansımış, bu yansımaların sonucunda çok şiddetli mücadeleler veren gruplar ortaya çıkmıştır. İktidar karşısında bir güç olarak beliren bu gruplar, yayın organları aracılığıyla sosyal hayatı etkilemiş ve ciddi bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır." (Seyhan, 2013: 496)

Bu dönemde isteyen istediği dergiyi, gazeteyi çıkarabilmiştir. Sansür yoktur. Bütün örgütlenmelere izin verilmiştir. Bu dönemde fikir akımlarının fazla oluşu da süreli yayın sayısının artmasına sebebiyet vermiştir. II. Meşrutiyet döneminde süreli yayınlara devlet kaynak aktarımında bulunmamıştır. Zaten yayınların bir siyasî anlayış doğrultusunda çıkması ve bu görüşe sahip insanlar tarafından desteklenmesi devlet kaynağına ihtiyacı gereksiz kılmıştır.

Meşrutiyet basınının önemli görevlerinin başında meşrutiyeti tanıtmak ve öğretmek, sonrada onun lehinde propaganda yapmak geliyordu. Gazetelere göre meşrutiyetin yararları şunlardı:

1. Çeşitli özgürlükler tanınacaktı.
2. Bu sayede yolsuzluklar son bulacaktı.
3. Ticaret, tarım ve sanayide büyük bir kalkınma başlayacaktı.
4. Meşrutiyet düzeni sayesinde Osmanlı devleti dünyada sevilen ve sayılan bir ülke olacaktı.

Bu dönemin en önemli gazetesi Tanin'dir. 1908 yılında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından çıkarılmaya başlanan Tanin'in en önemli özelliği İttihat ve Terakki cemiyetinin yayın organı olmasıdır.

1.2. Feyz-i Hürriyet'e Dâir

Feyz-i Hürriyet 20 Recep 1326/18 Ağustos 1908 tarihinden 22 Şevval 1326/17 Kasım 1908 tarihine kadar toplamda 26 sayısı olarak pazartesi ve perşembe günleri neşrolunan Osmanlı gazetesidir. Gazetenin imtiyaz sahibi başyazarı Vicdânî'dir. Gazetenin diğer önemli kalemleri şunlardır: Ali Sâcîd, Nabluslu Vecihî, Ahmed Sıdkî. Feyz-i Hürriyet II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde yayın hayatına başlamıştır.

1.2.1.Şekil Özellikleri

Feyz-i Hürriyet'in her sayısı dört sayfadan müteşekkildir. Gazetenin sayfaları 27 x 38 cm. ebadındadır. Kapağın orta kısmında derginin ismi, sağ üst tarafında sene, cilt, sayı; onun altında "Sahibi-İmtiyaz ve Baş Muharrir Vicdani" yazısı, idare ve dağıtım yeri, fiyatı yer almaktadır. aşığın sol üst tarafında ise günün tarihi, onun altında gazetenin milletle ilgili olan makalelere açık

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring2014

olduğunu belirten bir yazı dikkat çekmektedir. Gazetenin kapak kısmı sayfanın 1/3 ini kaplayacak boyuttadır.

Ft:1 İlk sayının kapağı

Feyz-i Hürriyet'in başyazarı Vicdânî'nin gazetenin ilk sayısındaki "Bir Terennüm-i Hürriyetin Viranı" başlıklı yazısı gazetenin fikrî dünyasını, yayın çizgisini ve önceliklerini göstermesi açısından mühimdir:

"*Semâ-ı pâk ü vatan fezâ-yı lâtenâhi-i ruşenin bî-pâyân ufukları içinde doğan münevver, müşâ'şa bir bedr-i rahşan hürriyeti, şûrâ-yı ümmeti şaşadâr bütün kevâkebiyle lemeâ-ı nûrânî-i istikbaliyle tebşir eden -Kanun-i Esasi-nin bahş u ihsân ettiği hürriyet, adalet, uhuvvet gibi üç nimet-i ebedîden müstenir olan "Feyz-i Hürriyet" matbuât-ı osmaniyeye, heyet-i içtimâiyeye mevcâ mevc-i ibtisâmîyle "vatan" nâm-ı kudsiyet ittisâmına güldeste-i ihtirâm ederim.*

Hassasiyet, nezâhet, kudsi-i haslet, ismet, cedît gibi fitrat-ı osmanînin hasîsa-ı ulviyyeti, meslek-i ulvî-i samimiyetidir." (Vicdânî, Sayı 1:1).

Buna göre Feyz-i Hürriyet gazetesini ifade eden anahtar kelimeler hürriyet, adalet, kardeşlik ve vatandır. Aydınlanma çağı düşünürleri ve Fransız ihtilaliyle tüm dünyaya yayılan bu kavramlar gazetede yüceltilir ve bireyi birey yapan, doğuştan sahip olunan değerler olarak ifade edilir.

2. Feyz-i Hürriyet'e Bir Bakış

2.1. Feyz-i Hürriyet ve Siyaset

Feyz-i Hürriyet siyasî bir gazetedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi siyasîlik II. Meşrutiyet basınının en önemli özelliğidir. Gazetenin neşrolunduğu günlerde II. Meşrutiyet'in coşkusu henüz özellikle İstanbul sokaklarına hakim durumdadır. Feyz-i Hürriyet'in siyasî cephesinin üç minval üzerine temellendiğini söyleyebiliriz. Birincisi Sultan II. Abdülhamit aleyhtarlığı, ikincisi Meşrutiyetin ve Millet Meclisinin gerekliliğine duyulan büyük inanç, üçüncüsü ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlık.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

2.1.1. Sultan II. Abdülhamit Aleyhtarlığı

II. Meşrutiyet döneminde çıkan süreli yayınların birçoğunda olduğu gibi Feyz-i Hürriyet'te de Sultan II. Abdülhamit aleyhtarlığı dikkat çekicidir. Feyz-i Hürriyet'te Sultan II. Abdülhamit, hürriyet ve meşrutiyetle tezat oluşturacak şekilde ele alınmıştır. Sultan II. Abdülhamit gazetede devleti yöneten bir şahsiyet olmaktan çıkarılmış; hürriyet, adalet, eşitlik gibi kavramların düşmanı olarak okuyucuya sunulmuştur.

Sultan II. Abdülhamit'in otuz üç yıllık yönetimi gazetede şöyle tenkit edilir: " Otuz üç senedir meşveret, meşrutiyet olsaydı. Ahkâm-ı celile-i karâniye. Kanuniye tatbik ve icrâ edilseydi rahmet-i mennan-ı Mevlâ bize veda eder miydi? İslamiyetin itilâ-yı nûrâniyet eylemesi, kıblegâhı kudsiyet olması mikyâs hükümetinin bir kuvve-i kudsiyesidir ki o da adalettir." (Sayı 1: 2) Bir başka yazıda Sultan II. Abdülhamit dönemi şöyle anlatılır: " İdare-i sabıka-i müstebiddenin sine-i zehr-i nâniyle tesmim etmiş, vicdanında ne dilsiz yaralar peydâ eylemiş, hevâ-yı mahsur ile cihaz-ı teneffüsü tazyik edilmiş gözlerinde alâim-i mevt, çehresinde reng-i humret." (Vicdânî, Sayı 13: 2-3) Alıntı yapacağımız şu bölüm de gazetenin Sultan II. Abdülhamit yönetimine bakışını gösterir:

" Millet babası cennetmekân Mithat Paşa Millet Meclisini açtı, fakat hükümet gördü ki bu Kanun-ı Esasi ve Millet Meclisi millete zulmetmesine beytûlmalı yağma eylemesine şeriat ve nizama mugayir emirlerine itaat etmek istemeyenleri asıp kesmesine istediğini paşa ve istediğini esir etmesi uşaklarını vali yapması gibi fenalıklarına karşı duruyor. Moskof muharebesiyle millete gelen zebunluktan fırsat buldu. Bu meclisi kapattı, Mithat Paşa'yı Taiifte boğdurdu. Milletin ağzına kilit ayağına zincir vurdu." (Sayı 1: 2)

Feyz-i Hürriyet Sultan II. Abdülhamit dönemini şöyle nitelendirmektedir: "Devr-i rezil-i istibdât..." (Ali Sâcit, Sayı 4: 1) Görülüyor ki yazarlar II. Meşrutiyet döneminin basına tanıdığı özgürlük ortamından faydalanarak oldukça sert bir üslûpla yazılarını kaleme almışlardır.

2.1.2. Meşrutiyetin ve Millet Meclisinin Gerekliliği

II. Meşrutiyet dönemi gazetesi olan Feyz-i Hürriyet'in tüm sayılarında meşrutiyet ve Millet Meclisinin gerekliği vurgulanır. Yazılan makalelerde Meşrutiyetin ve Millet Meclisinin gerekliğinden bahsedilir: " Hemşehriler! Perişanlıktan kurtulmak, insan gibi yaşamak, din ve devleti, malımızı ırzımızı canımızı düşmanlardan kurtarmak için yegâne çare "Millet Meclisini" tekrar açtırmaktır. " (Sayı 1: 2)

Gazete Millet Meclisinin ne olduğu hakkında halkı bilgilendirir:

" Hemşehriler bu istediklerimizi almak için çare nedir? Tek çare "Millet Meclisini" açmaktır. Millet Meclisi nedir? Millet Meclisi şudur ki her şehir ve kasaba ahali ister fakir ister zengin olsun içlerinden namuslu, hamiyetli, iş bilir birini seçerek (Bizim vekilimiz budur, işlerimize bakmaya vekil ettik) diye milletvekili olarak İstanbul'a gönderir. Her yerden böyle seçilip gelen vekiller bir araya gelerek "Millet Meclisi" denilen meclis toplanır. Vükelânın, valilerin, mutasarrıfların yaptıklarına bunlar bakar. Vergileri bu meclis koyar. Kanunları bu meclis yapar, beytullaha bunlar mukayyit olur. Hâsılı ne memurlar, ne valiler, ne vükelâ ve hatta ne de padişah bu meclisin haberi ve reyî olmaksızın bir şey yapamaz. Böylece haksız vergi konamaz. Topraklarımız düşmana satılamaz, hâkimler haksız dava göremez. İşte bu meclise bu hakkı veren kanunun adına (Kanun-ı Esasi) derler. Bu kanun millette padişah arasında bir şartnamedir. Bu her millette vardır. Millet Meclisini kimse kapatamaz ve milletvekillerine kimse dokunamaz. Bunlar kendilerini seçen halka karşı mesuldür. Onları tayin ve azleden ahali olduğundan nasıl ki memur kendisini tayin ve azleden

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring2014

hükümete sadıkaysa bunlar da kendisini tayin eden ahaliye ister istemez sadık olurlar." (Sayı 1: 3).

Feyz-i Hürriyet meşrutiyetin ilanının gerekliliğini Sultan II. Abdülhamit'in 33 yıllık "baskıcı, sansürcü" yönetimiyle bağdaştırır:

" Meşrutiyete nail olamayan bir hükümetten adalet beklemek... Meşveret bir hükm-i selim ve bir hükm-i sarih-i adle iktirân ederek netice-i pezir olur. Otuz üç senedir meşveret olsaydı ebnâ-yı vatan rehin telef olur muydu? ... Otuz üç senedir meşveret, meşrutiyet olsaydı. Ahkâm-ı celile-i karâniye. Kanuniye tatbik ve icrâ edilseydi rahmet-i mennan-ı Mevlâ bize veda eder miydi? İslamiyetin itilâ-yı nûrâniyet eylemesi, kiblegâhı kudsiyet olması mikyâs hükümetinin bir kuvve-i kudsiyesidir ki o da adalettir." (Sayı 1:1)

2.1.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Yakınlık

Feyz-i Hürriyet'in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkide olduğu yayınlanan makalelerden anlaşılmaktadır. "Beyanname" başlığıyla neşrolunan ve "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin Köylü Fırkası" imzasını taşıyan makale gazetenin siyasi görüşünü en net şekilde belirttiği yazıdır. Beyanname okuyucuya şöyle takdim edilir:

"Devletin tamâmiyet-i istiklalini, âheng-i siyasi-i ikbalini habâset ü cenâbetle terdif eden her vak'a müessife-i siyasiyede mahkumiyetle, mağlubiyetle mahkum olduğu halde utanmak nedir bilmeyen kavm-i necip ümmetin başına kabus-ı felaket gibi bir belâ-yı redâet kesilen.. Her dakika, her saniye siyaset beliyât ile bünyân-ı ümid-i milleti darabât-ı esaretle tahrip eyleyen, âmâli, ikbali, bütün izmihlâl-i vatana masruf, ricali, denâet, denâset, belâhet, cinâyat, irkatle meşâr bâlâ-nâmil.. Erkânı - nesebi meçhul, hayâsız, arsız, saçma bir gürûh-ı erâzilden mürekkep mülevvet idâre-i zâlimeden istihâl-i hakk-ı hürriyet için ilân-ı hürriyetten, adaletten mukaddem cemiyet-i ittihadîyenin neşr ü tevzî ettiği beyannamenin bir suretidir." (Sayı 1, 2-3)

Görüldüğü gibi Sultan II. Abdülhamit yönetimi vatana millete zarar veren, hürriyet ve adaletten yoksun bir yönetim olarak sunuluyor.

İttihat ve Terakki Cemiyeti bu yazıda hükümete isteklerini bildirir:

" Ey köylü kardeşlerimiz, ey hemşehrilerimiz!

Hükümetten istenilen ve vermediği halde zorla alınacak şeyler şunlardır:

1. *Herkese müsavi muamele edilecektir. Kimsenin hakkı kimseye verilmeyecek.*
2. *Tokat, değnek ve kırbaç ile dövmek gibi hayvanlara yapılacak cezalar kalkacak.*
3. *Zengin ve fakir, rençber ve bakkal, erkek ve kadın, islam ve hristiyan, ağa ve paşa kanun nazarında bir tutulacak.*
4. *Herkes düşündüğü, inandığını serbestçe söyleyebilecek.*
5. *Umum-i Osmanlılar hangi tarikattan, hangi mezhepten, hangi milletten olursa olsun dünya işlerinde yek diğerine kardaş muamelesi yapacak ve hiç biri diğerinin yaşamasını, kazancını, rahatını müşkilâta koyamayacak.*
6. *Her kasabada ibadethane, mektep, medrese, hastane yapılacak, çiftçiye, tohum, para, alt hayvanat, tedarik edilmesi için ziraat sendikaları açılacak. Köprüler, yollar, kanallar yapılacak.*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

7. Adaleti bir mahkemenin doğru hâkimleri tarafından şer' ve nizam üzere ilâm verildikçe müdür, kaymakam, mutasarrıf vali, hatta İstanbul'un emriyle zaptiyeler, casuslar evleri basıp halkı tutmak, hapsetmek, sürmek gibi şeyler olmayacak.

8. Her çocuk okuyup yazma öğrenecek bütün mektepler bedava olacak. Ta ki yazılarımızı kendimiz yazalım, kanunları anlayalım, kendimizi bilelim.

9. Ahaliden (vekillerinden) sorulmaksızın hiç bir vergi konmayacak. Vergiler herkesin haline göre olacak. Yani şer'-i şerif mücibince zengin çok, fakir az verecek.

10. Ahaliden sorulmaksızın ne kanun ve ne de nizam yapılacaktır.

11. Ahalinin (vekillerinin) haberi ve reyi olmaksızın hükümet istikraz yapamayacak, zira bu borcu hükümet değil millet ödüyor.

12. Ahalinin (vekillerinin) muvâfakatı olmaksızın padişah ve hükümet ülkemizin bir karış toprağını âhir bir millete, bir devlete veremeyecek. Çünkü bu topraklar bize atalarımızın şehit kanıyla yoğurulmuş emanettir.

13. Ahalinin (vekillerinin) haberi olmaksızın kimseye maden, fabrika, rıhtım, şimendüferimtiyazları verilmeyecek. Çünkü bu şeyler milletin kendi ekmeğidir.

14. Kur'a neferi iki seneden ziyade askerlik etmeyecek. Çünkü nüfusumuz azalıyor. Çiğimimiz çubuğumuz harap oluyor. Ticaretimiz mahvoluyor.

15. Düşmanla muharebe ve fevkalade hâlât-ı zuhûr etmedikçe ihtiyatlar, redifler toplanmayacak. Çünkü asker zaptiye işinde kullanılamaz.

16. Rüşvet almak katiyen kaldırılacak, ahaliye haksız muamele yapan memurlar kim olursa olsun derhal cezalandırılacak.

17. Şimdiye kadar kolcu ve kaçakçı olarak milletin bir orduluk askerden ziyade babayiğitlerinin kanına sebep olan reji idaresi gibi bütün Osmanlılara mezar olan imtiyazlar artık verilmeyecektir." (Sayı 1:2-3)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hürriyet, adalet, eşitlik, insan hakları gibi kavramları öncelendiği görülmektedir. Bu kavramların Feyz-i Hürriyet'in beyannamesi niteliğindeki yazıda da yer aldığı belirtilmiştir. Söz konusu yazının gazetenin ilk sayısında yer alması ve kendinden oldukça emin bir hitabet üslûbuyla yazılmış olması dikkat çekicidir.

Bu yazıdan hareketle Feyz-i Hürriyet'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim gazetede İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları şöyle övülür:

"Osmanlı Terakki ve İttihat cemiyetinin içinde ulemâ namuslu paşalar, şehir ve kasabalardaki eşraf ve handan ile bilhassa askerler vardır. Gece gündüz milleti birleştirmeye çalışıyorlar. Bu birleşime tekmil oldu mu halk hep birlikte kalkarak çok kan dökmeksizin maksada erişecektir. Böylece millet esaretten, vatan tehlikeden, bizler dahi sefalet ve perişanlıktan kurtulacağız. Göğsünde imanı, yüreğinde cesareti, damarlarında Osmanlı kanı bulunan İslam, Hıristiyan, Yahudi vatandaşlar, köylüler, rençberler, durmayınız, bizimle beraber geliniz..." (Sayı 1:3)

Sonuç olarak şunları ifade ederek çalışmamızın bu bölümünü noktalayabiliriz: Feyz-i Hürriyet'in siyasî cephesi Sultan II. Abdülhamit aleyhtarlığı, Meşrutiyet arzusu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığın terakibinden müteşekkildir. Siyasî cepheyi oluşturan unsurlar birbirini tamamlar niteliktedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring2014

2.2. Feyz-i Hürriyet ve Kürt Meselesi

Siyasete ve meselelere çok yönlü olarak bakan Feyz-i Hürriyet gazetesi yıllar önce baş gösteren ve günümüzde de devam eden Kürt meselesini farklı açılardan ele almış, çeşitli tespitlerde bulunmuştur. Gazetede bu mesele yalnızca tespit boyutuyla ele alınmamış, II. Meşrutiyet dönemindeki imkânlar dahilinde bu meselenin çözümü doğrultusunda nelerin yapılabileceği belirtilmiştir. Feyz-i Hürriyet'te Kürt meselesi Ali Sâcî'tin "Anadolu'da Kürdiler ve Hamidiye Alayları" (Sayı 7:1-2), "Kürtlüğe Bir Nazar" (Sayı 10:1-2), "Kürt Kardeşlerimize" (Sayı 11:1), "Kürt Kardeşlerimize" (Sayı 12:3-4), "Kürt Kardeşlerimizi Tebrik" (Sayı 21:4) yazılarıyla ele alınmıştır.

Gazetede Kürt meselesi şöyle tespit edilir:

"İşi gücü barkir sırtında çapulculuk etmek Türklerin, Ermenilerin, Süryanilerin velhasıl hangi cinse hangi ırka, hangi dine, hangi millete mensup olursa olsun bir meskende mukîm felâhatiyle ziraatiyle geçinen, namusuyla yaşayan medenilerin mesai ve ikdâmât-ı temrelerini alıp, çarpıp, çalıp aşırıp hatta birbirini daima vurup kırmakla harap eyleyen büyük bir kısım Kürdün meşgale-i hürriyetin gece yarısı karanlığı içinde bulunan o Kürdistan (!) dağları ovaları, yerleri yurtlarına aksi üzerine bu gece kuşlarının gözlerinin kamaştırarak parıltılarına hücumla başladıklarını savletlerinin ilk tahribatını zavallı eshabını say ve namus hakkında kemal-i dehşetle ikâ ettiklerini umum-ı Osmanlı matbuatı söyledikleri gibi "Feyz-i Hürriyet" dünkü nüshamızda şedîd bir sadâ ile bu insaniyet hâdimlerinin, bu eshab-ı katl ve cinayet vurulmasını, şedîden tedibini talep ediyordu. Ruhunun en derin noktalarından, kalbinin en hücrâ köşelerinden taşan telehhüf ve teessüf ve rahm ve şefkat-i eser olarak inleyen sızlayan "Feyz-i Hürriyet" in bu feryadını biraz da soğuk kanlılık ile düşünelim acaba esbab-ı mucibe-i asliyye nedir? Ne gibi tedâbir ittihaz edilmelidir? Ve bu tedâbir nasıl kabil-i tatbik ve icradır." (Sayı 7: 1)

Anadolu'nun doğusunda orada yaşayan Türk, Ermeni ve Süryanileri etkileyen hırsızlık olayları, cinayetler, devletin bütünlüğünü bozacak nitelikteki gelişmeler yaşanmaktadır. Feyz-i Hürriyet de bu yaşananlara kayıtsız kalamamakta, bu sorunun çözümü için tedbirler aramaktadır.

Ali Sâcî't Kürt meselesini Ermeni meselesi ve Sultan II. Abdülhamit yönetiminin politikası dahilinde ele alır:

" Osmanlı diyarında eşkıya heyetinin daire ve muhit cevlanına (Ermenistan) ism-i tarihisine devr-i vezîl-i istibdat müessirriyetkârîsinden (!) olarak güya mukabeleten güneş ziyası bulunan hakayık-ı tarihine üzerine siyah ve çürük perde çekmek kabilinden (Kürdistan) denildi. Bu muhaddes isim şimdiye kadar ne tarih sahifelerinde görülmüş ne de (ilm-i ecnâs-ı milel) kitaplarını işgal etmiştir. Yalnız uyanmaya başlayan Ermeni efkâr-ı umumiyesine güya bir cevap olmak ancak, fi hadd-i zata âlem-i insaniyete karşı oyuncak şeklinde bulunmak üzere echel entrikacı devr-i rezil-i istibdatın her vakit tatbikine uğraştığı naçiz bir hadaa idi. O vakitlerde uyanmaya yüz tutan Ermeni efkâr-ı umumiyesi yüz bulmaya başlayan Kürtlerle ayrılmış, açılmış ve bu iftirakın, tebâüdün ilk eseri (Musa Bey) hadisatı olmuştur.... Bedirhan Paşa ailesinin ve bendegân mensubiyetinin zaten harap yapan hazîne-i milleti çekirge gibi yiyip bitirmekten sarf-ı nazar mutasarrıf ve kaymakamlıkla; ferik ve livalıkla vesâire, vesâire nâtüvân-ı giryân cism-i devlette husûle getirdikleri darbeleri ve nedbeleri ve zavallı Millet-i Osmaniyye'ye ettikleri zulümleri, irtikapları, irtişalleri, taaddileri unutmak bilmem nasıl kabul olur? " (Ali Sâcî't, Sayı 7: 1-2)

Ali Sâcî't Sultan II. Abdülhamit yönetimini şöyle eleştirir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

"Ermeniler meyus, makhur olmuş; Kürtler yüz bulmuş, şımartmış bulunduğundan iftirak, tabaat; tezat, teâküs şeklini aldı. ... Kürtler kendilerine yıllarca yüz verilmesi, şımartılması, kabarıklığını duydular işte taşımaya başladılar hâl-i temâsta bulunan zavallı ahaliyi yıkıp yakıp harap ediyorlar. ... Bâb-ı Âli daha doğrusu Yıldız bir taraftan Kürtlere yüz vermekte, şımartmakta devam ediyor, diğer taraftan Ermenileri ezdirip harap ettirmekten başka me'yus ve makhur etmekte bulunuyordu" (Ali Sâcit, Sayı 7:2).

Ali Sâcit meseleyi bu şekilde tespit edip, sorumluları ifade ettikten sonra meselenin çözümü için tedbirleri sıralar:

"Evet Kürtler, vurulmalı, te'dip edilmelilerdir. Fakat bu öyle bir tedbirdir ki hücum-ı deme uğramış bir şerriyândan, kanın selâmet-i ceryânı için kan almaya benzer. Ondan sonra yapılacak birinci tedbir Hamidiye Alayları'nı ref' etmek, ikinci tedbir Kürtleri İslam etmek (Çünkü maatteessüf Kürdistan'da taassub-ı vahşiyânen başka hakikî Müslümanlık hiç yok gibidir.) Üçüncü tedbir Kürtlerin ulemasından birçok zevatı İstanbul'a davetle celb ü iknâ ve badehu bil-iâde nesayih-ı lâzıme ve va'za sevk eylemek. Dördüncü tedbir Kürtlere yine Kürt hocalarının tavassutuyla mektepler açmak, adam yetiştirmektir. Vâkâ bu son tedbir Osmanlı memleketinin her yerine elzem ve tatbiki lâ-büdd ise de Kürtlere daha ziyade elzemdir. Bu elzemiyet ve evveliyete Arnavutluk ve Lazlık ve Yemen ve Hicaz kat'iyeleri de dahildir. Kürtlerin en ziyade merbût oldukları nokta hocaları ve ulemasıdır. Kürtler rüesâ-yı rûhâniyeye o kadar merbût ve hatta mutîdirler ki kendi hocalarından ulemasından sarf-ı nazar Ermeni papazlarına yalnız reis-i rûhânî oldukları için fevk-al-hadd hürmet ve rivayet ederler. Silahlarını toplamaya kalkışmak bir aks daha ziyade tevhiş etmektir. Başlıca top olarak silahla te'dip ancak asâyiş-i iâde zımında tatbik edilmeli ba'de-l-te'dip harekât-ı askerîye hemen terk ve tatil olunmalıdır. Me'murîn-i hükümet kat'iyyen zulm ve ta'dîde bulunmamalı, asker daha dün te'dip ettiği halde bugün kardeş kardeş muâmelesi göstermelidir. Me'murîn-i muktedire ve genç zâbitlar daima nesâyih-ı lâzımede ve va'zda bulunmalıdır. Irzca son dereceye kadar muhafaza-i iffet etmelidir." (Ali Sâcit, Sayı 7: 2).

Ali Sâcit çok yönlü bir tedbir planı açıklar. Bu planı iki başlık altında inceleyebiliriz: 1. Şiddete dayalı çözüm, 2. Sosyolojik çözüm. Ali Sâcit ilk olarak Kürt isyanının askerî güç yoluyla bastırılmasını önerir. Bu tedbir doğrultusunda askerî bir birlik olan Hamidiye Alayları'nın kalkındırılması gerektiğini ifade eder. Askerî önlemlerin bu sorunların çözümünde yeterli olamayacağını düşünen Ali Sâcit meselenin sosyolojik boyutunu ele alır ve Kürtlerin İslam dinine geçmesinin sağlanmasını öne sürer. Daha sonra Kürtlerin ileri gelenlerinin, ulemasının İstanbul'a çağrılmak sûretiyle ikna görüşmelerinin yapılması istenir. Ali Sâcit'in son ve en dikkat çekici tedbir önerisi ise eğitim ile ilgilidir. Bu maddede vasıflı insan yetiştirmek amacıyla Kürtlerin yine Kürt hocalar tarafından devlet desteğiyle eğitilmesi üzerinde durulur. Buna gerekçe olarak da Kürtlerin hocalarına ve ulemasına son derece bağlı olduğu gösterilmektedir. Ali Sâcit son olarak başta ifade ettiği güç kullanımının, tedbirlerin başarıya ulaşması halinde derhal durdurulması gerektiğini vurgular. Görülüyor ki Ali Sâcit Kürt meselesinin çözümü üzerine oldukça çalışmış, sorumluluk bilinci ve kamuoyunu bilinçlendirme gayesiyle yazılarını kaleme almıştır diyebiliriz.

Ali Sâcit'in özellikle "Anadolu'da Kürdiler ve Hamidiye Alayları" (Sayı 7:1-2) başlıklı yazısı kamuoyunda ve basın dünyasında dikkatleri üzerine çekmiştir. Öyle ki Malatyalı Bedri adlı bir gazeteci Şark gazetesinde Ali Sâcit'in bu yazısına karşılık olarak "Kürdistan" adlı yazısını neşretmiştir. Yazıda şu ifadeler yer alır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring2014

"Kürdistan Feyz-i Hürriyet gazetesinin (Anadolu'da Kürdiler ve Hamidiye Alayları) serlevhasıyla yazdığı makalede Kürdistan'da asayişin muhtell bulunduğuna dair ifadâtı resmen tezkib edilmiş ve dördüncü ordu-i humayun mıntıkası dahilinde yedi redif taburunun terhisi de bunu suret-i vazihede te'yid etmekte bulunmuştur. Şu vak'a-i Milli aşireti re'isi İbrahim Paşa'nın mavzerle(okunamadı) dokuz yüz avenesiyle çöl tarafına firar etmiş bulunmasının azamından ibarettir. Bu aşiret esasen evvelden beri yeksuret itaat göstermediği için şimdiki hareketle Kanun-i Esasi'nin ilanı arasında münasebet yoktur. Filvaki Diyarbekir ve o havalıyı dolaşmış olanlar, Kürtler içinde fikri münevver ve ...(okunamadı) biri hürriyetperver olanlarının hayli olduğunu bilir. Kaldı ki bir kavim içinde salih ve talih(in) her türlüşü bulunabileceğinden Hamidiye Suvari Alayı zabitleri vaktiyle büyüklerinden(!) gördüğü derslere imtişal ve buldukları yerlerde ahaliyi de memurları da bi-zar ediyorlardı. Şimdi kumandanlarının firari bu belanın mendufı olacağına bir fiil hayır ad'olunur". (İssı 2005:6)

Söz konusu yazıda Ali Sâcî'tin yazısındaki tespitlerin aksine "Kürdistan" bölgesinde bir karışıklığın, güvenlik sorununun olmadığı, bir aşiret reisinin dokuz yüz kişiyle çöl tarafına kaçmış olmasının bir isyan olarak algılanmasının yanlış olduğu üzerinde durulur. Ayrıca Ali Sâcî't Kürt meselesinin çözümü için gerekli gördüğü Hamidiye Alay'ı eleştirilir.

Ali Sâcî'tin günümüzde de çeşitli boyutta devam eden Kürt meselesi üzerine yazdığı makaleler yaklaşık yüz sene evvel bu soruna bakışı, algılayışı göstermesi ve sunduğu çözüm önerileri bakımından önemli bir vesikadır.

2.3. Feyz-i Hürriyet ve Diğer Gazeteler

Feyz-i Hürriyet gazetesinin en çok dikkat çeken yönlerinden biri şüphesiz ki aynı dönemde çıkan diğer gazetelerle girdiği tartışmalardır. "Matbuata Nazar" başlıklı yazılarda o dönemin güncel olayları ve mevcut fikirler üzerine gazetelerin sayfalarında yer verdikleri haberler esas alınarak yapılan tartışmalar incelemeye değerdir. Feyz-i Hürriyet'ten yapacağımız şu alıntı tespitimizi doğrular niteliktedir:

" İkdâm ve Tercüman-ı Ahvâl'e:

Dünkü nüshanızda tensikât-ı umumiye sırasında sadrazamın ve vükelanın maaşâtı da münderic idi. Sadarete kırk bin, meşihata otuz bin, vükela-yı sâireye yirmi beşer bin kuruş tahsisi zaten menâbi-i istihsâlât tabîyesiyile beraber servet mesâi ve İkdâm'ı son dereceye kadar basit ve iptidai bulunan ve otuz istibdat yılının kabus tazyik ve perişaniyesi de o besâtet-i dîrîneyi büsbütün ezip harap eden memleketimizde servet-i umumiye-i iktisadiye son dereceye kadar mahdut olup tahsisat ise bu servetten ifraz edilecek maaşâtın mümkün mertebe tenkîhi lazımeden bulunması hakikatine tamamiyle münafî olduğu sizin de hatırınıza şüphesiz tevâret etmişti. Neden umum-ı memleket namına matbuat-ı zeban celi-i ümmet olması hasebiyle bir itirazda bulunulmadı. Yoksa maaşât-ı mahsusayı memleketin servet-i umumiyesiyle mütenasip mi gördünüz? Eğer böyle gördünüzse büyük bir hata içindediniz. Zira malumdur ki bizde ömür şehri La Vie Bourgeoisie hemen yok gibidir. Büyük şehirlerde adetçe ekseriyet-i azime ile birer büyük köydür. Esasen memleketin hayat-ı iktisadiyesini teşkil eden menba-ı vâsi ancak ziraattır." (Ali Sâcî't, Sayı 5: 2-3)

Güncel meseleler, devletin aldığı kararlar ve gazetelerin yaşananlara tepkisi bu bölümde ele alınır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

2.4. Feyz-i Hürriyet'in Kültür Hayatımızdaki Yeri

Feyz-i Hürriyet'in siyasî bir gazete olduğunu belirtmiştik. Bu yüzden gazetede yer alan haberlerin büyük bir kısmı siyasî içeriklidir. Devlet kademesinde gerçekleşen bir olay veya yapılacak bir değişiklik halka duyurulur. Kamuoyunu bilinçlendirmenin sorumluluğu dahilinde yayın yapan Feyz-i Hürriyet'in kültür hayatımızdaki yeri de bu doğrultudadır. Gazete II. Meşrutiyet döneminde çıkan çoğu gazetenin aksine ciddi bir üslûp benimser ve siyaset ve devlet meselelerine duyarlı bir kitle oluşturma misyonunu yürütür.

Siyasî haberler dışında gazetede yer alan güncel haberler "Yeni Kitaplar" başlıklı kitap tanıtım köşesinde mevcuttur. Burada yeni çıkan kitaplar hakkında okuyucular bilgilendirilir:

"Maarif Nâzırı atufetlü Hakkı Beyefendi hazretlerinin Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne'de tedris ve takrir buyurdıkları dürrus-ı matbaa ve Kütüphane-i Cihan marifetiyle bir sûret-i nefisede cüzü neşrolunmaktadır. Birinci cüzü neşrolundu. Ale-l-umûm gazete müvezzilerinde ve kütüphanelerinde bahir cüzü yirmi paraya fûrûth olunmaktadır. Kitab-ı Mezkûr, 6 cüzde hitam bulacağı cihetle şimdiden tamamına yirmi kuruş abone kayıt ve kabul olunmaktadır.

Aboneler münhasıren Âli Caddesi'nde 32 numaralı Kütüphane-i Cihan'da kaydolunur. Taşra için 10 kuruş posta ücreti zam olunur." (Vicdânî, Sayı 4: 4)

Yeni çıkan Hediye-i Hürriyet adlı kitap ise gazetede şöyle tanıtılır: "Yeni mukavvki-i intişâre vaz' olunan işbu eser en güzide muharirlerimiz makalelerini hâvi olup altmış para fiyatıyla Cihan Kütüphanesinde satılmaktadır." (Vicdânî, Sayı:6: 4) Kitaplar içeriği, fizikî özellikleri ve fiyatı belirtilmek suretiyle tanıtılmaktadır.

3. Sonuç

20 Recep 1326/18 Ağustos 1908 tarihinden 22 Şevval 1326/17 Kasım 1908 tarihine kadar toplamda 26 sayısı olarak neşrolunan siyasî bir gazete olan Feyz-i Hürriyet II. Meşrutiyet basınının bir numunesi olarak kabul edilebilir. Gazetenin siyaset anlayışı üç koldan ilerler: II. Abdülhamit aleyhtarlığı, Meşrutiyetin ve Millet Meclisinin gerekliliğine duyulan büyük inanç ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlık. Gazetenin siyasî cephesini teşkil eden bu başlıkların birbirleriyle ilintili olarak ele alındığı görülmektedir.

Kürt meselesi Feyz-i Hürriyet'te işlenen en önemli konulardandır. Ali Sâcî'tin yazılarıyla ele alınan bu sorun Sultan II. Abdülhamit yönetimine dayandırılır ve sorunun çözümü için askerî ve sosyolojik önlemler öne sürülür.

Feyz-i Hürriyet'e siyasî haberler hakimdir. Güncel haberler ise gazeteler arası tartışmalar bağlamında ele alınır. Gazetenin kültür hayatımızdaki yerini bu noktada aramızda yerinde olacaktır. Feyz-i Hürriyet halkı siyasî anlamda bilinçlendirmeyi, tabi kendi görüşleri doğrultusunda, görev edinir. Yeni çıkan kitapların tanıtımını da kültürel bazda değerlendirebiliriz.

KAYNAKÇA

Ali Sâcî't, **Feyz-i Hürriyet**, 28 Ağustos 1908, Sayı: 4, s. 1.

Ali Sâcî't, "İkdam ve Tercüman-ı Ahvâl'e", **Feyz-i Hürriyet**, 1 Eylül 1908, Sayı: 5, s. 2-3.

Ali Sâcî't, "Anadolu'da Kürdîler ve Hamidiye Alayları", **Feyz-i Hürriyet**, 8 Eylül 1908, Sayı 7, s. 1-2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring2014

- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2007), **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ISSI, Murat (2005), **Ömür Boyu Süren Osmanlılık Serüveni -Bir Osmanlı-Kürd Aydını-Malatyalı Bedri**, Panteion Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Tarih Anabilim dalı / Yakınçağ Tarihi Araştırmalar Merkezi.
- Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin Köylü Fırkası, "Beyanname", **Feyz-i Hürriyet**, 18 Ağustos 1908, Sayı: 1, s. 2-3.
- POLAT, Coşkun-, Bünyamin OKUYUCU (2008) "Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Nadir Eserler Derlemesi", **Turkish Studies**, Volume 3/4 Summer 2008, s. 618-633.
- POLAT, Nazım Hikmet (2005), **Rûbab Mecmuası ve Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SEYHAN, Salih (2013), "II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler", **Turkish Studies**, Volume 8/3 Winter 2013, s. 494-516.
- Şemseddin Sami (2010), **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Vicdânî, "Bir Terennüm-i Hürriyetin Viranı", **Feyz-i Hürriyet**, 18 Ağustos 1908, Sayı: 1, s. 1.
- Vicdânî, "Yeni Kitaplar", **Feyz-i Hürriyet**, 28 Ağustos 1908, Sayı:4, s. 4.
- Vicdânî, "Yeni Kitaplar", **Feyz-i Hürriyet**, 4 Eylül 1908, Sayı:6, s. 4.
- Vicdânî, **Feyz-i Hürriyet**, 29 Eylül 1908, Sayı:13, s. 2-3.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

